

Matičné diskusné fórum o súdnom procese a poprave prezidenta Slovenskej republiky Jozefa Tisa k 70. výročiu jeho popravy

Rozhovory o histórii sú periodickým podujatím Historického odboru Matice slovenskej a Slovenského historického ústavu pre matičiarov a záujemcov o históriu na kľúčové témy slovenských dejín. V utorok 18. apríla 2017, presne v deň popravy prvého slovenského prezidenta, sa v Knižnici slovenskej štátnosti Slovenského historického ústavu Matice slovenskej na Grösslingovej ul. 23 v Bratislave konalo diskusné fórum Súdny proces a poprava prezidenta Slovenskej republiky Jozefa Tisa – 70. výročie popravy.

Tému otvorili a na otázky početných účastníkov odpovedali právni historici JUDr. Ján Štefanica, PhD. a JUDr. Michal Malatinský, PhD. Tému si rozdelili do šiestich častí (retribúcia v Európe a situácia po 2. svetovej vojne, retribúcia na Slovensku a zadržanie Tisu, obžaloba, obhajoba, rozsudok, milosť a exekúcia). Prvú časť predstavil J. Štefanica a venoval sa problematike pojmu vojnový zločinec, útočná vojna, genocída. V auguste 1945 bola v Londýne podpísaná dohoda o stíhaní vojnových zločincov ku ktorej bola pripojená Charta Medzinárodného vojenského tribunálu. Charta sa stala legálnym základom pre Norimberský proces upravovala práva a povinnosti všetkých účastníkov a stanovila skutkové podstaty a zásady, podľa ktorých sa sudcovia mali riadiť. Zakotvila nové kategórie trestných činov, novum v právnom myslení, v trestnom práve a dôležitú úlohu zohrávali najmä z pohľadu ich neexistencie pred a počas svetovej vojny. Napriek tomu, že Spojenci sa až do konca vojny nevedeli dohodnúť, akým spôsobom má byť vyodená zodpovednosť voči hlavným predstaviteľom Nemeckej ríše, do úvahy pripadali nasledovné varianty: medzinárodný súdny tribunál bude personálne obsadený štátnymi príslušníkmi neutrálnych štátov, súdenie zodpovedných osôb bude tak ako po prvej svetovej vojne prenechané nemeckým súdom, nemeckých podozrivých budú súdiť predstavitelia spojeneckých mocností. V júni 1945 po stretnutí zástupcov štyroch víťazných mocností v Londýne bola vybraná posledná alternatíva. Zásady zakotvené v medzinárodných dokumentoch boli potvrdené v rezolúciách Valného zhromaždenia OSN z decembra 1946 a novembra 1947. V tomto období došlo k vytvoreniu základných pilierov povojnových medzinárodných právnych dokumentov, zameraných na odvrátenie rozpútavania vojen i odsúdenia vojnových zločincov. Agresiu resp. ozbrojený útok medzinárodnoprávne zadefinovala až rezolúcia Valného zhromaždenia OSN dňa 14.12.1974. K ustanoveniu retribučného súdnictva ČSR zaväzovali medzinárodno-právne normy, ktoré boli spoločné pre všetky krajiny zúčastnené vo vojne.

Michal Malatinský zadefinoval právny základ pre vytvorenie retribučných súdov, ktorý bol retroaktívny a bol predmetom kontroverzií, pričom špeciálne objasnil postavenie Slovenska a kompetencie Slovenskej národnej rady pri konštituovaní Národného súdu v Bratislave. Predmetné retribučné nariadenie SNR upravovalo trestné činy ako „fašistickí okupanti“, „domáci kolaboranti“, „zrada na povstaní“ atď. Medzinárodno-právne dokumenty, na základe ktorých sa vykonávala retribúcia v jednotlivých štátoch Európy, predpokladali stíhanie najmä zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov, v jednotlivých národných retribučných sa však okrem toho stíhali aj niektoré politické činy. Bolo tomu tak aj v ČSR a na Slovensku. Zo znenia retribučného nariadenia je zrejmé, že pri jeho tvorbe sa presadili najmä predstavy komunistických politikov. Za hlavného tvorca retribučného nariadenia je označovaný G. Husák. Retribučné súdy boli mimoriadnymi a revolučnými súdmi, v ktorých okrem jedného profesionálneho sudcu o vine rozhodovali aj „prisediaci z ľudu“. Za štyri z piatich trestných činov bolo možné uložiť najvyšší trest – trest smrti. Trest však bolo možné zmierniť, čo sa veľmi často využívalo. Obžaloba sa musela vzhľadom na retroaktivitu retribučného nariadenia a nedostatočné legislatívne normy vo svojej argumentácii opierať aj o normy prirodzeného práva. V mnohých prípadoch v praxi nedochádzalo k aplikácii

prezumpcie neviny, ale platila prezumpcia viny, čiže obžalovaný bol považovaný od začiatku za vinného a musel sa vyviniť z obžaloby (dôkazné bremeno bolo na strane obžalovaného). Ján Štefanica zdôraznil, že obvinenie z rozbitia ČSR zaberalo 39% z obsahu obžaloby J. Tisa, naopak výrazne menšia pozornosť sa venovala protižidovským opatreniam. Paradoxne možno vnímať aj obvinenia za „zradu na povstaní“, keďže od hlavy štátu sa takto vlastne malo očakávať, že sa zapojí do akcie smerujúcej proti vlastnému štátu. Podotýkam, že už vtedy sa začala uznávať právna fikcia „nulity Mníchovskej dohody“, kde sa predpokladalo, že ČSR nikdy nezanikla, ale kontinuálne existovala. Teda prečo bol Tiso obžalovaný, súdený a popravený za „rozbitie republiky“, keď vraj nikdy nezanikla?

Obhajoba bola tiež pod politickým vplyvom (obvinení si mohli vybrať iba z určeného výberu obhajcov), hoci nie až takým ako po februári 1948. Tlak na obhajobu bol až taký silný, že Barnabáš Lojek sa vzdal funkcie obhajcu. Vystriedal ho Martin Grečo, ktorý mal byť ako evanjelik dôkazom, že evanjelici nielen súdia, ale aj obhajujú Tisa. Predseda senátu sudca Igor Daxner verejne prejavoval zaujatosť. Vzniesla sa voči nemu námietka, ale o nej nekompetentne rozhodol iba námestník predsedu Národného súdu Karel Bedrna, hoci to malo urobiť Predsedníctvo SNR. Obhajoba vychádzala z právnej argumentácie, že Jozef Tiso nemohol konať ináč, ako konal, lebo by boli ohrozené iné hodnoty.

Rozsudok obsahoval väčšinou Tisove politické činy, napr. podieľal sa na rozbití ČSR, zvrhnutí demokratického režimu (myslí sa na predmníchovskú ČSR), vyhlásení vojny ZSSR, verejne hanil Spojencov, ale v rozsudku sa spomínala aj zrada na povstaní a až na poslednom mieste zločiny proti ľudskosti, i keď boli označené za „najnemorálnejšie“ skutky odsúdených (J. Tisa a F. Ďurčanského). J. Tiso bol rozsudkom Národného súdu v Bratislave zo dňa 15. apríla 1947 odsúdený na trest smrti obesením.

Žiadosť o milosť, ktorú na výzvu podal J. Tiso, ako aj jeho obhajcovia, však neodporučil Národný súd, i keď sa o milosť žiadal aj žalobca Ľudovít Rigan ako vedúci obžaloby pred Národným súdom. Žiadosti o milosť tiež nebol priznaný odkladný účinnok, preto mal byť rozsudok podľa retribučného nariadenia vykonaný aj vtedy, ak by sa o žiadosti do 48 hodín nebolo rozhodlo. Napriek pozitívnemu odporúčaniam od Povereníctva spravodlivosti Predsedníctvo SNR posunulo žiadosť o milosť na rozhodovanie vláde bez vyjadrenie pred nesúlad jeho členov za Demokratickú stranu. Vo vláde ČSR komunisti, sociálni demokrati a národní socialisti (vrátane Ľudvíka Svobodu) hlasovali za neudelenie milosti J. Tisovi. Rozhodnutie prezidenta E. Beneša bolo podľa jeho slov viazané na rozhodnutie vlády. Rozsudok bol teda vykonaný a to so všetkými dôsledkami pre slovenskú spoločnosť, myšlienku slovenskej štátnosti a národné historické vedomie.

V diskusii sa otvorila aj otázka možnej revízie súdneho procesu s J. Tisom. Právni historici upozornili, že takýto pokus už bol začiatkom 90-tych rokov 20. storočia, pričom tento podnet Najvyšší súd Slovenskej republiky uzavrel s tým, že revízia retribučných procesov nie je možná (v Českej republike však súdy dospeli k niekoľkým precedensom, keď bol revidovaný rozsudok retribučného súdu). U nás by snáď túto smutnú kapitolu slovenských dejín mohla formálne uzavrieť deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky.

PhDr. Peter Mulík, PhD.